

TADBIRKORLIKDA INTELLEKTUAL MULK VA UNING BIZNES QIYMATI

Darveshev Tolib Hamidovich

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18473547>

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy bilimga asoslangan iqtisodiyot sharoitida intellektual mulkni himoya qilish va tadbirkorlik faoliyati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinadi. Bugungi kunda innovatsiyalar va intellektual salohiyat iqtisodiy o'sishning muhim omillariga aylanib, intellektual mulk tadbirkorlik faoliyatida strategik resurs sifatida namoyon bo'lmoqda. Maqolada intellektual mulk huquqlarining innovatsion faoliyat, tadbirkorlik faolligi va biznes qiymatini shakllantirishdagi roli mavjud ilmiy adabiyotlar asosida o'rganilgan.

Tadqiqot jarayonida intellektual mulk huquqlarining tadbirkorlikni rag'batlantiruvchi hamda ayrim sharoitlarda cheklovchi ta'siri mavjudligi aniqlanadi. Shuningdek, intellektual mulk huquqlarining iqtisodiy samaradorligi mamlakatlarning institutsional muhiti va rivojlanish darajasiga bog'liq ekanligi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari intellektual mulkni faqat huquqiy tushuncha sifatida emas, balki biznes qiymatini oshiruvchi muhim iqtisodiy aktiv sifatida ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: intellektual mulk, tadbirkorlik, innovatsiya, bilimga asoslangan iqtisodiyot, biznes qiymati, mulk huquqlari, institutsional muhit, raqobatbardoshlik.

Аннотация. В данной статье анализируется взаимосвязь между защитой интеллектуальной собственности и предпринимательской деятельностью в условиях современной экономики, основанной на знаниях. В настоящее время инновации и интеллектуальный потенциал становятся важнейшими факторами экономического роста, а интеллектуальная собственность выступает в качестве стратегического ресурса в предпринимательской деятельности. В статье на основе существующей научной литературы исследуется роль прав интеллектуальной собственности в формировании инновационной активности, предпринимательской активности и бизнес-стоимости. В ходе исследования выявляется, что права интеллектуальной собственности оказывают как стимулирующее, так и в отдельных условиях сдерживающее влияние на предпринимательство. Кроме того, обосновывается зависимость экономической эффективности прав интеллектуальной собственности от институциональной среды и уровня развития стран. Результаты исследования показывают необходимость рассмотрения интеллектуальной собственности не только как правовой категории, но и как важного экономического актива, повышающего бизнес-стоимость.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, предпринимательство, инновации, экономика, основанная на знаниях, бизнес-стоимость, права собственности, институциональная среда, конкурентоспособность

Abstract/ This article analyzes the relationship between the protection of intellectual property and entrepreneurial activity in the context of the modern knowledge-based economy.

Today, innovation and intellectual potential have become key drivers of economic growth, while intellectual property emerges as a strategic resource in entrepreneurial activity. Based on existing academic literature, the article examines the role of intellectual property rights in

shaping innovation activity, entrepreneurial activity, and business value. The study finds that intellectual property rights have both stimulating and, under certain conditions, constraining effects on entrepreneurship. In addition, it is demonstrated that the economic effectiveness of intellectual property rights depends on the institutional environment and the level of development of countries. The results of the study indicate the need to consider intellectual property not only as a legal concept but also as an important economic asset that enhances business value.

Keywords: *intellectual property, entrepreneurship, innovation, knowledge-based economy, business value, property rights, institutional environment, competitiveness*

Kirish Bugungi global iqtisodiyot tobora ko'proq ilm, bilim va innovatsiyalarga tayanib rivojlanmoqda. An'anaviy ishlab chiqarish omillari, xususan kapital va tabiiy resurslar iqtisodiy o'sishni ta'minlashda yetarli bo'lmay qolmoqda, chunki ularning cheklanganligi va samaradorlik darajasining pasayishi kuzatilmoqda. Shu sharoitda inson kapitali, bilim va intellektual salohiyat iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylanmoqda. Bilimga asoslangan iqtisodiyot konsepsiyasi aynan intellektual resurslarning iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikdagi ustuvor rolini ta'kidlaydi.

Tadbirkorlik innovatsiya va iqtisodiy o'sishning muhim manbai sifatida qaraladi. Ilmiy tadqiqotlar tadbirkorlik faolligi yuqori bo'lgan mamlakatlarda texnologik yangilanish tezroq kechishini va uzoq muddatli iqtisodiy o'sish imkoniyatlari kengayishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tadbirkorlik faoliyati institutlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ayniqsa mulk huquqlari uning samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Tadbirkorlar, odatda, eng yuqori moliyaviy daromad keltiruvchi faoliyat turlariga intiladi va bu jarayonda mavjud institutsional muhit hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Intellektual mulk huquqlari tizimi bozor iqtisodiyotining muhim institutlaridan biri bo'lib, innovatsion faoliyatni huquqiy jihatdan himoya qilish, investitsiyalarni jalb qilish va tadbirkorlik tashabbuslarini rag'batlantirish vazifasini bajaradi. Kuchli intellektual mulk himoyasi innovatsiyalarni tijoratlashtirish imkonini kengaytirsa, zaif huquqiy muhit tadbirkorlikning samarasiz va yirtqich shakllarining rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin.

Biroq ilmiy adabiyotlarda intellektual mulk huquqlari va tadbirkorlik o'rtasidagi bog'liqlik masalasida yagona xulosa mavjud emas. Ayrim tadqiqotlar intellektual mulk huquqlari innovatsiya va tadbirkorlikni rag'batlantirishini ko'rsatsa, boshqalari ushbu ta'sir turli mamlakatlar va iqtisodiy sharoitlarda bir xil namoyon bo'lmasligini ta'kidlaydi. Shu sababli intellektual mulkning tadbirkorlikdagi roli va uning biznes qiymatini shakllantirishdagi ahamiyatini yanada chuqurroq o'rganish dolzarb hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi intellektual mulkni himoya qilish va tadbirkorlik o'rtasidagi bog'liqlikni ilmiy manbalar asosida tahlil qilish hamda intellektual mulkning biznes qiymatini shakllantirishdagi ahamiyatini aniqlashdan iborat.

Nazariy asoslar va adabiyotlar tahlili Intellektual mulk zamonaviy ilmiy adabiyotlarda nafaqat huquqiy tushuncha, balki iqtisodiy qiymatga ega bo'lgan strategik resurs sifatida talqin etiladi. Bilimga asoslangan iqtisodiyot sharoitida yangi g'oyalar, texnologiyalar va innovatsiyalar tadbirkorlik faoliyatining asosiy natijalaridan biri bo'lib, ular intellektual mulk huquqlari orqali

himoyalangandagina real iqtisodiy ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, intellektual mulk innovatsion faoliyatni rag'batlantiruvchi va tadbirkorlik risklarini kamaytiruvchi muhim institutsional mexanizm hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlarda intellektual mulk huquqlarining tadbirkorlik faolligiga ta'siri keng muhokama qilinadi. Ayrim tadqiqotlar kuchli intellektual mulk huquqlari tizimi tadbirkorlikni rivojlantirishga yordam berishini, chunki u innovatorlar va tadbirkorlarga vaqtinchalik monopoliya foyda olish imkonini yaratishini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, mulk huquqlari investitsiyalar va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi qayd etiladi.

Boshqa tadqiqotlar esa intellektual mulk huquqlarining ta'siri doimo ijobiy bo'lmashligini ko'rsatadi. Ayrim hollarda haddan tashqari kuchli huquqiy himoya raqobatni cheklashi va yangi tadbirkorlarning bozorga kirish imkoniyatlarini kamaytirishi mumkin. Shu sababli intellektual mulk va tadbirkorlik o'rtasidagi munosabat murakkab va ko'p omilli ekanligi ilmiy adabiyotlarda keng tan olinadi.

Metodologiya Mazkur tadqiqot intellektual mulk va tadbirkorlik o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda sifatli ilmiy tahlil yondashuvi qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida mavjud ilmiy adabiyotlar, empirik tadqiqotlar va nazariy qarashlar tizimli ravishda o'rganildi.

Tadqiqotda deduktiv yondashuv asosida umumiy nazariy konsepsiyalardan kelib chiqib, intellektual mulkning tadbirkorlikdagi roli va uning biznes qiymatiga ta'siri baholandi.

Shuningdek, tahlil va sintez, taqqoshlama tahlil hamda mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Ushbu metodologiya mavzuni har tomonlama yoritish va ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkonini berdi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, intellektual mulk huquqlarining samarali himoyasi tadbirkorlik faoliyati uchun qulay institutsional muhit yaratadi. Innovatsion g'oyalarning huquqiy jihatdan himoyalanganligi ularni tijoratlashtirish imkonini kengaytirib, tadbirkorlar uchun risklarni kamaytiradi. Natijada intellektual mulk huquqlari tadbirkorlik faolligini rag'batlantiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Bundan tashqari, intellektual mulkning innovatsion faoliyatga ta'siri ham sezilarli hisoblanadi. Intellektual mulk shaklida himoyalangan innovatsiyalar iqtisodiy qiymatga ega bo'lib, ilmiy-tadqiqot xarajatlarining qoplanishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, intellektual mulk biznes qiymatini oshiruvchi muhim nomoddiy aktiv sifatida korxonaning bozor bahosi va investitsion jozibadorligini kuchaytiradi.

Muhokama Mazkur tadqiqot natijalari intellektual mulkni himoya qilish va tadbirkorlik o'rtasida murakkab, ammo mantiqiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Ilmiy adabiyotlar intellektual mulk huquqlari innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi muhim institut ekanligini tasdiqlasa-da, uning ta'siri barcha mamlakatlarda bir xil emas. Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasidagi institutsional farqlar intellektual mulkning iqtisodiy samarasini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.

Shuningdek, intellektual mulk huquqlarining optimal darajada bo'lishi zarurligi aniqlanadi.

Juda kuchli himoya raqobatni cheklashi mumkin bo'lsa, zaif huquqiy muhit tadbirkorlikning norasmiy va samarasiz shakllariga sabab bo'ladi. Shu bois intellektual mulk siyosati muvozanatli bo'lishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, intellektual mulk tadbirkorlik faoliyatida muhim strategik resurs hisoblanadi. Intellektual mulkni samarali himoya qilish innovatsion faoliyatni rag'batlantiradi, tadbirkorlik risklarini kamaytiradi va biznes qiymatini oshiradi. Biroq intellektual mulk huquqlarining ta'siri iqtisodiy va institutsional sharoitlarga bog'liq holda turlicha namoyon bo'ladi.

Mazkur tadqiqot natijalari bilimga asoslangan iqtisodiyot sharoitida intellektual mulkni faqat huquqiy tushuncha sifatida emas, balki iqtisodiy qiymat yaratuvchi strategik aktiv sifatida ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi. Kelgusida empirik ma'lumotlarga asoslangan tadqiqotlar ushbu bog'liqlikni yanada chuqurroq ochib berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. Institutions as a fundamental cause of long-run growth. *Handbook of Economic Growth*, 1(A), 385–472.
2. Aidis, R., Estrin, S., & Mickiewicz, T. Size matters: Entrepreneurial entry and government. *Small Business Economics*, 39(1), 119–139.
3. Allred, B. B., & Park, W. G. Patent rights and innovative activity: Evidence from national and firm-level data. *Journal of International Business Studies*, 38(6), 878–900.
4. Ang, J. B. Financial development, liberalization and technological deepening. *European Economic Review*, 54(1), 41–61.
5. Baumol, W. J. *Entrepreneurship, management, and the structure of payoffs*. Cambridge, MA: MIT Press.
6. Henrekson, M. Entrepreneurship and institutions. *Comparative Labor Law & Policy Journal*, 28(4), 717–742.
7. Lin, J. Y., Sun, X., & Jiang, Y. Toward a theory of optimal financial structure. *Economic Development and Cultural Change*, 59(1), 1–30.
8. Livramento, J., & Foray, D. Intellectual property rights: An evaluation of the effects on growth and development. *World Intellectual Property Organization Economic Research Working Paper*.
9. Powell, W. W., & Snellman, K. The knowledge economy. *Annual Review of Sociology*, 30, 199–220.
10. Shane, S. *A general theory of entrepreneurship: The individual-opportunity nexus*. Cheltenham: Edward Elgar.